

BİBLİYOGRAFYA :

Kâmus Tercümesi, III, 318-320; Muallim Nâcî, *İstîlâhât-ı Edebiyye*, İstanbul 1307, s. 152-153; Tâhîrülmevlevî, *Nazm ve Eşkâl-i Nazm*, İstanbul 1329, Kısm-ı Sâni, s. 2-5; İsmail Habîp [Sevük], *Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1942, s. 100-101; Nihad Sami Banarlı, *Edebî Bilgiler*, İstanbul 1948, s. 11; E. Kemal Eyüboğlu, *On Üçüncü Yüzyıldan Günümüze Kadar Şiirde ve Halk Dilinde Atasözleri ve Deyimler*, İstanbul 1973, I, XIX; ayrıca bk. tür.yer.; Mecdî Vehbe – Kâmil el-Mühendis, *Mu'cem'ül-muştahalâhâti'l-'Arabiyye fi'l-luğa ve'l-edeb*, Beyrut 1979, s. 118, 202; Cevdet Kudret, *Örneklelerle Edebiyat Bilgileri*, İstanbul 1980, I, 337-338; Cem Dilçin, *Örneklelerle Türk Şiir Bilgisi*, Ankara 1983, s. 99-101; Celâleddin Hümeî, *Fünûn-ı Belâgat ve Şanâ'ât-ı Edebî*, Tahran 1363 hş., s. 93; Haluk İpekten, *Eski Türk Edebiyatı: Nazım Şekilleri ve Aruz*, İstanbul 1994, s. 3-4; İlhan Geçer, "Şiir ve Mısra", *Hisar*, sy. 3, Ankara 1964, s. 16; Ömer Asım Aksoy, "Beyt, Mısra, Aruz Sözcüklerinin Anlamı", *TDL*, XXXVI/310 (1977), s. 2-3; Mustafa İsen, "Mısra", *TDEA*, VI, 327; Dihhudâ, *Luğatnâme* (Muîn), XII, 1854; Nihad M. Çetin, "Beyit", *DİA*, VI, 66; Ömer Faruk Akün, "Divan Edebiyatı", *a.e.*, IX, 403-404.

HASAN AKSOY

MISRÎ, Aziz Ali

(عزیز علی المصری)

(1879-1965)

Osmanlı subayı ve Mısır devlet adamı.

XIX. yüzyılda Kahire'ye yerleşmiş Basralı bir tüccar ailesinin çocuğu olarak dünyaya geldi. Küçük yaşta anne ve babasını kaybettikten sonra Mısır'ın üst düzey mülki âmirlerinden eniştesi Zülfikar Ali Paşa'nın yanında kaldı. İlk öğrenimini tamamladıktan sonra İstanbul'a giderek Mekteb-i Harbiyye-i Şâhâne'ye girdi ve burayı 1904'te bitirip Osmanlı ordusunda göreve başladı. Bu arada Arnavut, Bulgar ve Yunan çetelerine karşı verilen mücadelelere katıldı. 1906'da Selânik'te kurulan Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'ne girerek II. Abdülhamid'in muhalifleri arasında yer aldı. 1907'de yüzbaşı rütbesiyle Ohri'de bulunan Osmanlı birliklerinin kumandanı iken İç Makedonya İhtilâl Örgütü'ne (Vnatrezna Makedonsko Revolucionerna Organizacija) karşı müslüman halkın ileri gelenlerinden oluşan bir komite kurdu ve ardından silâhlı mücadele başlattı (daha sonra II. Meşrutiyet döneminde bölge mebusları tarafından ayaklanmaları bastırırken isyancılara fazlasert davranmakla suçlanmıştır). Aynı yıl Mekteb-i Harbiyye'den arkadaşı Enver Bey (Paşa) vasıtasıyla Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Manastır teşkilâtına -kurucuları Enver, Kâ-

zım (Karabekir) ve Kolonya eşrafından Mülkiye Mektebi mezunu Hüseyin beyler dışında- alınan ilk kişi oldu. Bu cemiyetin Osmanlı Terakkî ve İttihat Cemiyeti ile birleşmesi üzerine İttihatçılar'a katıldı. Enver ve Eyüp Sabri (Akgöl) beylerle birlikte cemiyetin Ohri şubesini kurdu. II. Meşrutiyet'in ilânından (23 Temmuz 1908) sonra Osmanlı Devleti'ni oluşturan unsurlar arasında milliyetçilik eğilimlerinin güçlenmesi Arap kökenli Osmanlı subaylarını da etkilemişti. Otuzbir Mart Vak'ası'nın ardından Hareket Ordusu'yla birlikte İstanbul'a gelen (1909) Aziz Ali burada Araplar'ın ön saflardaki simalarından biri oldu; İstanbul'da bulunan Arap subayları sık sık onun evinde toplanmaya başladı. Bu subaylar aynı yıl ilk gizli cemiyetleri olan Kahtâniyye'yi kurdular; cemiyetin en etkili isimlerinin başında Aziz Ali geliyordu. Ancak Avusturya-Macaristan İmparatorluğu örneğinden esinlenerek Osmanlı Devleti'ni Türk-Arap eşitliği ilkesine dayalı ikili monarşi yapısına kavuşturma fikrini savunan Kahtâniyye üyeleri takibe uğrayınca cemiyet feshedildi.

Aziz Ali 1910 yılında, Yemen'de ayaklanan İmam Mütevekkil-Alellah Yahyâ b. Muhammed ile yapılan görüşmelerde aracı rolü üstlendi. İsyanın bastırılmasının ardından İtalyanlar'ın 1911 sonbaharında Trablusgarp'ı işgal etmeleri üzerine oraya gönderildi. Osmanlı Devleti İtalya ile savaşı göze alamayınca bazı subaylara İtalya'ya karşı direniş göstermeye başlanan bölge halkını organize etme görevi verildi; bunlar arasında Aziz Ali ve Enver Bey de vardı. Balkan Savaşı sebebiyle Enver Bey'in bölgeden ayrılmasının ardından savunma kuvvetlerini kendi kumandasında yeniden örgütleyen Aziz Ali direniş devam ederken 1913 sonbaharında âniden İstanbul'a gitti ve bu sebeple yüzlerce askerle birlikte görev yerini izinsiz ve erken terketmesinin Libya'da İtalyanlar'a karşı verilen mücadeleye darbe vurduğu ileri sürülerek ağır şekilde suçlandı. Onun Libya'dan niçin ayrıldığı bilinmediği gibi bedevi gönüllülerle dağıtılmak üzere Enver Bey'in kendisine emanet ettiği paranın da âkıbeti öğrenilemedi. Aziz Ali, İstanbul'a dönüşünün hemen ardından sadece Osmanlı ordusunda görevli Arap subayların üye olabildiği Ahd adında gizli bir cemiyet kurdu; kısa sürede cemiyetin Şam, Halep, Musul ve Bağdat'ta şubeleri açıldı. Arkasından da İstanbul'daki İttihatçılar'a muhalefet edilmeye ve Kahire'deki adem-i merkezîyetçilerle diyalog kurulmaya başlandı. Şubat 1914'te Aziz Ali

tutuklanarak zimmetine para geçirmek ve vatana ihanet suçlarından dîvâniharbe verildi; iki aydan fazla süren muhakeme sonucunda idama mahkûm edildi. Fakat Araplar tarafından ileri sürülen, Enver Paşa ile aralarının açık olduğu ve bunun davayı etkilediği söylentileriyle içeriden ve dışarıdan gelen baskılar sonucu cezası önce on beş yıla indirildi, ardından da affedildi. Kâzım Karabekir *İttihat ve Terakkî Cemiyeti* adlı kitabında (s. 186-187), o sırada Harbiye nâzırı olan Enver Paşa'ya Osmanlı Hürriyet Cemiyeti'nin Manastır teşkilâtını kurarken ettikleri yemini hatırlatarak Aziz Ali'nin serbest bırakılmasını kendisinin sağladığını belirtmektedir.

Nisan 1914'te Mısır'a dönen Aziz Ali, ağustos ayında İngilizler'le temasa geçerek bir Arap devleti kurmak amacıyla Osmanlı Devleti'ne karşı başlatmayı tasarladığı isyana destek istedi. İngilizler önce bu teklifi zamansız buldularsa da gelişmeler Osmanlılar'ın Almanya safında savaşa katılacağını göstermeye başlayınca ekim sonunda onunla temasa geçtiler ve pratik bir sonuç çıkmamakla birlikte diyalogu bir süre devam ettirdiler. Ardından İngilizler'in Mekke Emîri Şerif Hüseyin ile anlaşarak 1916'da onun liderliğinde bir isyan başlatmaları üzerine Aziz Ali de isyancılara katıldı. Bu arada ismi Cemal Paşa tarafından Suriye'de idama yargılananlar arasında yer aldı. Aziz Ali, Şerif Hüseyin kuvvetleri arasında üç ay bulduktan sonra ayrılarak Mısır'a döndü. Bu kopuşta Şerif Hüseyin'in tam bağımsızlık yanlısı, onun ise hâlâ federal bir Türk-Arap İmparatorluğu kurulması fikrinin savunucusu olmasının rol oynadığı söylenmektedir (Khadduri, s. 153-154).

İngilizler, Şerif Hüseyin'in geri gelmesi yolundaki çağrılarını karşılıksız bırakan Aziz Ali'yi İspanya'ya sürdüler. Ancak kendisi oradan Almanya'ya geçti ve İngiliz himayesinin kalkmasının (Şubat 1922) ardından 1924'te Kahire'ye döndü. 1928-1936 yılları arasında Polis Okulu'nun müdürlüğünü yaptı. Daha sonra Kral Fuâd tarafından Londra'da okuyan oğlu Fârûk'un korunmasıyla ilgili olarak İngiltere'ye gönderildi. 1937'de Mısır ordusunda müfettiş olduysa da İngilizler'in karşı çıkması üzerine görevden alındı. II. Dünya Savaşı sırasında Batı Sahrâ'daki Alman kuvvetlerine ulaşmaya çalışırken tutuklanarak hapse atıldı (1941). 1942'de iş başına gelen Nehhas Paşa hükümeti tarafından serbest bırakıldı. 1952'de ihtilâli

Hür Subaylar'a (ed-Dubbâtü'l-ahrâr) yardım etti ve 1953'te Mısır'ın Moskova büyükelçiliğine tayin edildi. Hür Subaylar'dan bir kısmı onu Muhammed Necîb'in yerine devlet başkanlığına getirmek istediysen de o 1954 yılında emekliye ayrıldı ve Haziran 1965'te öldü.

BİBLİYOGRAFYA :

G. Antonius, *The Arab Awakening*, Beyrut 1955, s. 110-123, 159-161, 212; Hassan Sabab, *The Arab Federalists of the Ottoman Empire*, Amsterdam 1958, s. 234-243; Majid Khadduri, "Aziz Ali Mısırî and the Arap Nationalist Movement", *Middle Eastern Affairs*, nr. 4 (ed. A. Hourani), London 1965, s. 140-163; Muhammed Subeyh, *Bağal lâ nensâhu 'Aziz el-Mısırî ve 'aşrüh*, Beyrut 1971, tür.yer.; Zirikî, *el-A'lâm* (Fethullah), IV, 231; J. W. King, *Historical Dictionary of Egypt*, Cairo 1988, s. 425-427; Zekerîya Kurşun, *Yol Ayırımında Türk Arap İlişkileri*, İstanbul 1992, s. 57, 120-126; Philip H. Stoddard, *Teşkilât-ı Mahsusa* (trc. Tansel Demirel), İstanbul 1993, s. 72-80, 138-139; Kâzım Karabekir, *İttihat ve Terakki Cemiyeti: 1896-1909*, İstanbul 1993, s. 172, 181-187, 222-223; E. Tauber, *The Emergence of the Arab Movements*, London 1993, s. 99-100, 215-236; A. Goldschmidt, *Historical Dictionary of Egypt*, Lanham 1994, s. 186-187; Cemal Paşa, *Haturat* (haz. Metin Martı), İstanbul 1996, s. 64-69; Hasan Kayalı, *Jön Türkler ve Araplar* (trc. Türkan Yöney), İstanbul 1998, s. 201, 210-211, 224; M. Şükrü Hanoğlu, *Preparation for a Revolution: The Young Turks, 1902-1908*, New York 2001, s. 225-226; Mahmut Nedim Bey, *Arabistan'da Bir Ömür: Son Yemen Valisinin Hatıraları veya Osmanlı İmparatorluğu Arabistan'da Nasıl Yıkıldı?* (haz. Ali Birinci), İstanbul 2001, s. 225-226.

ŞİR TUFAN BUZPINAR

MİSRİYYE

(مصريّة)

Halvetiyye-Ahmediyye tarikatının Niyâzi-i Mısırî'ye (ö. 1105/1694) nisbet edilen ve Niyâziyye adıyla da bilinen kolu (bk. NİYÂZİ-i MİSRÎ).

MIZRAK

(المزراق)

Sözlükte "dürtmek; atmak, fırlatmak; delmek" gibi anlamlara gelen **zerk** kökünden türetilmiş bir alet ismi olan **mızrak** (çoğulu mezârîk), sert ve esnemeyen uzun-ince ahşap bir gönderle ucuna takılmış taş (çakmak taşı, volkan camı), kemik, boynuz, bakır, tunç, demir veya çeçelikten mâmul bir temrenden oluşan dürtücü-delici bir yakın ve uzak dövüş silâhıdır; hedefe doğrudan dürtülerek yahut

fırlatılarak kullanılır. Çeşitli özellikleri açısından birçok isim alan (aş. bk.) mızrak türü silâhlara genel olarak **rumh** (çoğulu rimâh, ermâh) denilmektedir. En eski silâh türlerinden ve av aletlerinden biri olan mızrak, Yontma Taş devrinden itibaren dünyanın çeşitli bölgelerinde ortaya çıkmış ve yerine göre, meselâ bazı Afrika yerlileri tarafından ucu sivriltilmiş düzgün fidan gövdelerinden veya ağaç dallarından, Eskimolar tarafından deniz gergedanı (narval) dışından tek parça halinde yapılmıştır. Bir tarz olarak geliştirilmiş tek parça dökme demir ağır mızraklar da bulunmaktadır (Memlükler'in kullandığı bazıları altın kakmalı demir mızraklar gibi). Çivi yazılı Hitit tabletlerinde mızrak, ağır mızrak ve altın kaplama mızraklardan bahsedilmekteyse de arkeolojik buluntular ve tasvirî sanat eserleri ağır mızrakların yekpâre oluşundan değil temrenlerinin büyüklüğünden dolayı bu adı aldığını göstermektedir. Esasen tek parça demir mızraklar demirin bollaştığı ve döküm tekniğinin geliştiği milâttan önce I. bin yılın sonlarına doğru ortaya çıkmıştır.

Mızrağın özellikle çölde yaşayan Araplar için ayrı bir önemi vardı. Çünkü onu diğer milletlerden farklı biçimde kızgın çöl güneşinden korumak amacıyla gölgelik direği olarak da kullanıyorlardı. Her Arap'ın toplumdaki yerine ve malî gücüne göre bir mızrağı bulunurdu. Fakir bedeviler normal ağaç dallarından, zengin bedeviler ise Hindistan'dan gelen kıymetli ağaçlardan yapılmış mızraklara sahiptiler. Mızrak yapımına en uygun ağaç "neb" veya "şevhat" denilen, sağlam ve sert olmasının yanı sıra doğruluğundan dolayı da düzeltmeye ihtiyaç göstermeyen bambu türü içi dolu kamışlardı. Bunlar Hindistan'dan Bahreyn'e, oradan Arap memleketlerine naklediliyordu. Genellikle bambudan yapılan gövdenin baş tarafına "sinan, nasl, âmil, zurka" adı verilen ve yaralamayı-öldürmeyi sağlayan demir uç geçirilmek suretiyle mızrak tamamlanıyordu. Bir bambu mızrak şu bölümlerden oluşmaktaydı: 1. Metn. Demir ucun takıldığı ince uzun ağaç gövde; üzerindeki "küûb" denilen boğumlar gövde pürüzsüz hale gelinceye kadar tesviye edilirdi. 2. Züc. Arka uca takılan sivri ve kısa demir parçası. Bu parça mızrağın sinan yukarıya gelecek şekilde yere dikilmesini ve ayrıca fırlatıldığında hedefe isabet etmesini sağlardı. 3. Âliye. Gövdenin demir ucun takıldığı kısmının alt tarafı; buraya mızrağın göğsü de denirdi. 4. Sinan. Önceleri yaban öküzü boynuzundan yapılan bu öldü-

rücü bölümün metale dönüştükten sonra çeşitli şekilleri ortaya çıkmıştır. Bunların en yaygın tipleri kama gibi her iki ağız da düz olanlarla yaralamayı daha tahripkâr hale getiren ağızları dalgalı ve çentikli olanlardı. Sinanın gövdeye geçen kısmına "sa'lebe", uç kısmına da "zubbe" deniyordu.

Mızrakların hepsi aynı boyda değildi. Uzunluğu 4 arşını bulmayan kısa mızraklara "harbe, neyzek (nîzek), mızrak, mıt-rad, aneze" adları verilirdi. Kaynaklar, Araplar'ın bu kısa mızrakları mızrak atıcılığında maharetleriyle tanınan Habeşler'den aldıklarını yazmaktadır. Hz. Peygamber'in Medine'de Habeşler'in harberleriyle sergiledikleri oyunları izlediğine dair rivayetlerden (Buhârî, "Şalât", 69; Ebû Dâvûd, "Edeb", 59) mızrağın Habeş folklorunda da önemli bir yere sahip olduğu anlaşılmaktadır. Uhud Gazvesi'nde Hz. Hamza'yı harbe atışıyla şehid eden Vahşi b. Harb de Habeşi bir köle idi. Boyları 10 arşından daha uzun olan mızraklara "hatil" adı verilirdi. "Esmer" denilen mızrak gövdesinin koyu renkli olduğundan, "assâl" saplandığı sert yerdeki titreyişinden ve "ledn" hafifliğinden dolayı bu isimle anılmaktaydı. Araplar kılıçlarını olduğu gibi mızraklarını da onları yapan ustalara izâfe ederek adlandırıyorlardı; "Semheriyye" Semher, "Zâgıbiyye" Zâgıb ve "Yezeniyye" Zî-Yezen adlı ustalara nisbet edilmişti. Ayrıca "Rûdeynî" Rudeyne isimli mızrak yapımı ve ticaretiyle ün kazanmış bir kadına, "Hattıyye" de Bahreyn'de bir liman olan Hatt'a nisbetle verilen isimlerdi.

Atın taşıma kolaylığı sağlaması sebebiyle uzun mızrakları atlılar, kısa mızrakları ise hem atlılar hem yayalar kullanırdı. Mızrak taşıyan kişiye genel olarak "râmih" denilirdi. Râmihin mızrağı taşıma şekillerinden en çok uygulananı "i'tikâl" adı verilen ve atlılara mahsus olan usuldü. Bu yöntemde mızrak eyerin üzengisinden diz kapağına doğru temreni yukarı gelecek şekilde uzatılarak tutulurdu. Savaşta içi dolu, ağır mızraklar sağlamlıkları ve daha öldürücü olmaları sebebiyle içi boş ve hafif mızraklara tercih edilirdi. Her zaman dayanıklı kalması için mızrak gövdeleri zeytin yağı sürülerek yağlanırdı.

Kur'an-ı Kerim'de mızrağın avlanma silâhi olduğuna işaret edilirken (el-Mâide 5/94) hadis kaynaklarında Hz. Peygamber'in, "Benim rızkım mızrağımın gölgesinde yaratılmıştır" dediği nakledilir (*Müsned*, II, 50; Buhârî, "Cihâd", 88). Resûl-i Ekrem'in amcasının oğlu Nevfel b. Hâris